

Agrarische afzet via korte ketens in Zuid-Holland

Gabe Venema, Gerben Splinter, Mariël Benus

Inleiding

Zowel het Rijk als diverse provincies willen via allerlei initiatieven de afzet via korte ketens in de agrarische sector bevorderen. Ze doen dit met het oog op beleidsdoelen als vergroting verdiencapaciteit van agrariërs, versterking verbinding boer-burger, stimulering kringlooplandbouw en plattelandsonwikkeling.

Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) heeft behoefte aan inzichten in de recente ontwikkelingen en stand van zaken van korte ketens in de agrarische sectoren.

Op verzoek van het ministerie LNV heeft Wageningen Economic Research een monitor korte ketens ontwikkeld. Hiermee wordt in kaart gebracht hoeveel primaire agrarische bedrijven hun producten afzetten via korte ketens en wat belangrijke kenmerken van deze bedrijven zijn. Ook wordt een eerste inschatting gemaakt van de omzet via korte ketens en hoe die regionaal is verspreid. Deze cijfermatige exercitie is uitgevoerd door deskresearch, zowel op nationaal als provinciaal niveau, met als bron de Landbouwtelling (voorlopige cijfers 2020). Deze telling wordt door ondernemers ingevuld die bij de Kamer van Koophandel als agrarisch bedrijf staan geregistreerd.

Definitie van 'korte keten'

In de Landbouwtelling is de volgende EU-definitie voor korte ketens aangehouden: Geen of maximaal één schakel (toeleveringsketenpartij) tussen producent (boer/tuinder) en consument. Rechtstreekse verkoop betreft de verkoop langs de weg, op de markt, via internet, via een eigen winkel en bezorging aan huis. Bij één schakel gaat het om directe leveringen aan retail, horeca & catering en markten.

De **Taskforce Korte Ketens** sluit aan bij een EU Verordening uit 2013: een toeleveringsketen bestaande uit een beperkt aantal marktdeelnemers die streven naar samenwerking, plaatselijke economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen producenten, verwerkers en consumenten.

De beide definities kunnen ertoe leiden dat de Landbouwtelling niet eenduidig door ondernemers wordt ingevuld, met als gevolg dat de resultaten verschillend geïnterpreteerd kunnen worden.

Zie voor meer informatie met betrekking tot de definitie van korte ketens: [nationale rapport](#).

In samenwerking met de provincie zijn mensen gevonden die betrokken bij of werkzaam zijn in korte ketens. Deze personen hebben commentaar gegeven op de onderstaande cijfers en ontwikkelingen uit de landbouwtelling. Dit is gedaan in eenmalige sessie bijeenkomst zonder verdere voorbereiding. Ook hebben de genodigde personen huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd. In het [nationale rapport](#) vindt u meer info over de resultaten van de nationale monitoring en gehanteerde definities.

Onderstaand overzicht beschrijft de huidige situatie (2020) op de primaire agrarische bedrijven met (gedeeltelijke) afzet van producten via een korte keten. Ook wordt ingegaan op de opgetreden ontwikkeling sinds 2017. Aan de orde komen aantallen bedrijven, kenmerken van deze bedrijven en de regionale spreiding. Ook wordt een globale inschatting gegeven van de gerealiseerde omzet die gepaard gaat met afzet via een korte keten.

Agrarische bedrijven met afzet via korte ketens

Aantallen, bedrijfstype en geografische spreiding

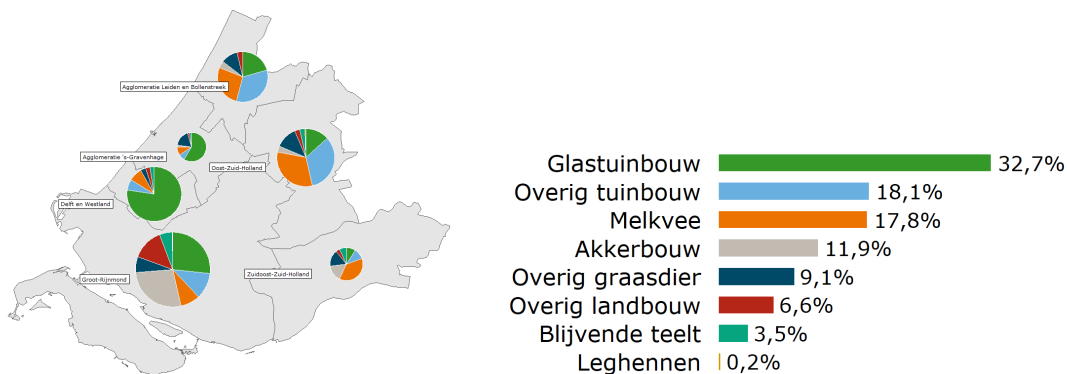
De provincie Zuid-Holland heeft in 2020 bijna 4.500 primaire agrarische bedrijven (figuur 1). Bijna 19% van deze bedrijven (848 bedrijven) zet (een deel van hun) producten af via een korte keten. Landelijk ligt dit niveau op 13,7%, oftewel 5,2% lager. Kijken we per sector dan is meer dan de helft van de blijvende teeltbedrijven (vooral fruitteelt) een korteketenbedrijf. Ook de sectoren overig landbouw en overig tuinbouw scoren hoog. Ongeveer 1 op de 5 glastuinbouwbedrijven zet af via een korte keten, landelijk ligt dit niveau voor deze sector zelfs nog iets hoger.

Tabel 1 Aantallen agrarische bedrijven, aandeel korteketenbedrijven (inclusief verschil met nationale niveau) in Zuid-Holland, 2020

NSO-bedrijfstype	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Akkerbouw	596	16,9%	8,5%
Blijvende teelt	57	52,6%	7,5%
Glastuinbouw	1.356	20,4%	-5,4%
Leghennen	3	66,7%	15,1%
Melkvee	971	15,6%	7,7%
Overig graasdier	720	10,7%	0,0%
Overig landbouw	194	28,9%	15,4%
Overig tuinbouw	592	25,8%	-5,9%
Totaal	4.489	18,9%	5,2%

Bron: Landbouwtelling.

Van de 848 korte keten bedrijven in Zuid-Holland is bijna een derde (32,7%) een glastuinbouwbedrijf (figuur 1). Hieronder vallen zowel glasgroente- (86), snijbloemen- (81), als pot- en perkplantenbedrijven (93). Dit varieert van zowel zeer grote telers met directe lijnen naar retail, als ook bedrijven met verkoop aan de weg/of via winkel. Ook bevinden zich onder de 848 korteketenbedrijven veel overig tuinbouwbedrijven (18,1%). In Zuid-Holland betreft dit vooral boomkwekerijen en in mindere mate bedrijven in de bloembollen- en opengrondsgroenteteelt. De melkveehouderij is een goede derde met 17,8%, gevolgd door de akkerbouw (11,9%).

Figuur 1 Verdeling van agrarische bedrijven met afzet via korte keten over de COROP-regio's in Zuid-Holland a), b), per regio ingedeeld naar aandeel bedrijfstype, 2020

a) %: aandeel bedrijfstype in totaal aantal korteketenbedrijven in Zuid-Holland; b) De omvang van een cirkel heeft een directe relatie met het aantal korteketenbedrijven.

Bron: Landbouwtelling.

In Groot Rijnmond zijn de meeste korteketenbedrijven (289). Hieronder zijn relatief veel akkerbouw- en glastuinbouwbedrijven (figuur 1). De regio's die volgen zijn Oost-Zuid-Holland (173) met veel melkvee en overig tuinbouw, en Delft/Westland met 154 bedrijven. In laatstgenoemde regio is bijna driekwart van de korteketenbedrijven een glastuinbouwbedrijf. In Zuidoost-Zuid-Holland zetten 56 bedrijven (11% van de bedrijven aldaar) producten af via 0 of 1 tussenschakel.

Ontwikkeling 2017-2020

In de periode 2017-2020 is het aantal agrarische bedrijven met afzet via een korte keten toegenomen van 617 (12,7% van het aantal bedrijven) naar 847 (18,9%). De ontwikkeling in Zuid-Holland is krachtiger dan de ontwikkeling op nationaal niveau (van 10,5 naar 13,7%).

Kijken we naar de sector, dan zien we in Zuid-Holland vooral stijgingen in de glastuinbouw (van 11 naar 20%), overig tuinbouw (van 9 naar 25%), overig landbouw (van ruim 14 naar 29%). Dat betekent dat van ieder glastuinbouwbedrijf een op de vijf heeft aangegeven (deels) af te zetten via een korte keten. Dit komt mede door in toenemende mate een korte lijn tussen grote telers zelf en de grootwinkelbedrijven, met name voor de commodity-producten. In de grote grondgebonden sectoren zien we een stabilisatie in de akkerbouw (op 17%) en een lichte groei in de melkveehouderij (naar 16%). In beide sectoren ligt het percentage enkele procentpunten onder het gemiddelde niveau in Zuid-Holland.

Kenmerken korte keten bedrijven

Omvang en leeftijd

Ruim 1.200 bedrijven zijn qua economische omvang (in standaardverdienencapaciteit) zeer klein (tabel 2). Ruim 15% van deze bedrijven is een korteketenbedrijf. Voor de overige grootteklassen varieert dit percentage tussen de 18 en ruim 21%. Afzet via korte ketens komt dus in alle grootteklassen voor. Ten opzichte van de nationale situatie bevinden zich in Zuid-Holland in alle grootteklassen procentueel meer bedrijven die afzetten via een korte keten.

De categorie bedrijven met een bedrijfshoofd tussen de 50 tot 65 jaar komt verreweg het meest voor in Zuid-Holland (2.200 bedrijven). Ongeveer een op de vijf bedrijven in deze categorie doet aan korte ketens. De jongere bedrijfshoofden (<40 jaar) doen relatief gezien (25%) het meest aan afzet via korte ketens (tabel 2). Toch levert ook 1 op de 8 bedrijfshoofden, die 65 jaar of ouder is, producten via een korte keten. Ook hier komt terug dat Zuid-Hollandse ondernemers in alle leeftijdsklassen relatief meer aan korte ketens doen dan landelijk.

Bedrijven met een ondernemer ouder dan 50 en met een potentiële opvolger scoren 5 procentpunten hoger op de aanwezigheid van korteketenbedrijven dan vergelijkbare bedrijven zonder opvolger.

Tabel 2 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar economische omvang (SVC) en leeftijd bedrijfshoofd in Zuid-Holland, 2020

SVC-klasse b)	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Zeer klein	1.219	15,3%	3%
Klein	581	21,2%	6%
Middelgroot	714	18,1%	5%
Groot	942	20,0%	6%
Zeer groot	1.033	21,4%	3%

Leeftijd	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil (%) met Nederland
Jonger dan 40	434	24,9%	7,5%
40 - 50	893	22,1%	6,0%
50 - 65	2.207	19,2%	5,0%
65 en ouder	955	12,4%	3,1%

a) Groen is positief/rood is negatief bij vergelijking Zuid-Holland met nationale percentage; b) Definitie SVC (standaardverdien capaciteit)-klassen, * 1.000 euro; Zeer klein: <25; klein: 25-60; middelgroot: 60-100; groot: 100-220; zeer groot: >250

Bron: Landbouwtelling.

Relatie met multifunctionele activiteiten

In Zuid-Holland zijn er veel bedrijven die naast de agrarische tak aan andere activiteiten doen, zoals agrarisch natuurbeheer (779 bedrijven) of agro-toerisme (143 bedrijven). Korte ketens gaan dikwijls samen met multifunctionele landbouwactiviteiten. Zo vindt op ruim een derde van de bedrijven met agrotourisme en zorglandbouw ook afzet via een korte keten plaats (tabel 3). Veelal via huisverkoop of het aanbieden van zorgmaaltijden. Op meer dan de helft van de bedrijven met agrarische kinderopvang of boerderijeducatie is afzet via korte keten populair. Van de bedrijven met de overige multifunctionele activiteiten, zoals opwekking van duurzame energie en agrarisch natuurbeheer leveren ongeveer 10 tot 25% van de bedrijven (ook) afzet producten in een korte keten. Voor alle onderscheiden activiteiten geldt dat deze in Zuid-Holland meer in combi met afzet eigen producten via een korte keten plaatsvindt dan in Nederland.

Tabel 3 Aantal agrarische bedrijven, % bedrijven met afzet via korte keten (inclusief verschil met nationale niveau), ingedeeld naar multifunctionele activiteit in Zuid-Holland, 2020)

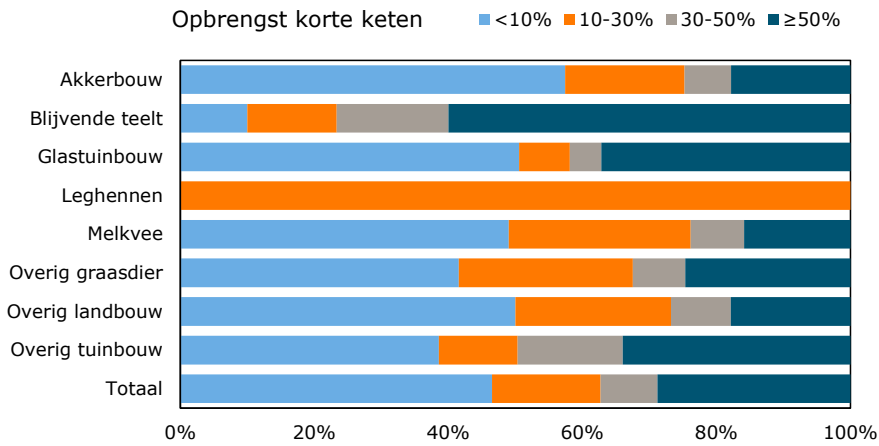
Multifunctionele landbouw	Aantal bedrijven	Percentage korte keten	Vershil t.o.v. Nederland
agrarische kinderopvang	7	57%	43%
agrotourisme	144	36%	7%
boerderij educatie	95	52%	8%
natuurbeheer	778	19%	3%
opwekking duurzame energie voor leverij	220	22%	5%
stalling van goederen / dieren	279	19%	3%
verwerking landbouwproducten	160	89%	1%
zorgboerderij	86	37%	1%

Bron: Landbouwtelling.

Van alle 108 biologische bedrijven in Zuid-Holland levert net iets minder dan de helft (46%) producten in de korte keten. Dit is bijna 8% meer dan het landelijk gemiddelde. Het aandeel in de biologische tak ligt 2,5x zo hoog als voor de gangbare tak, die evenwel ook hoger scoort dan landelijk (ruim 5%).

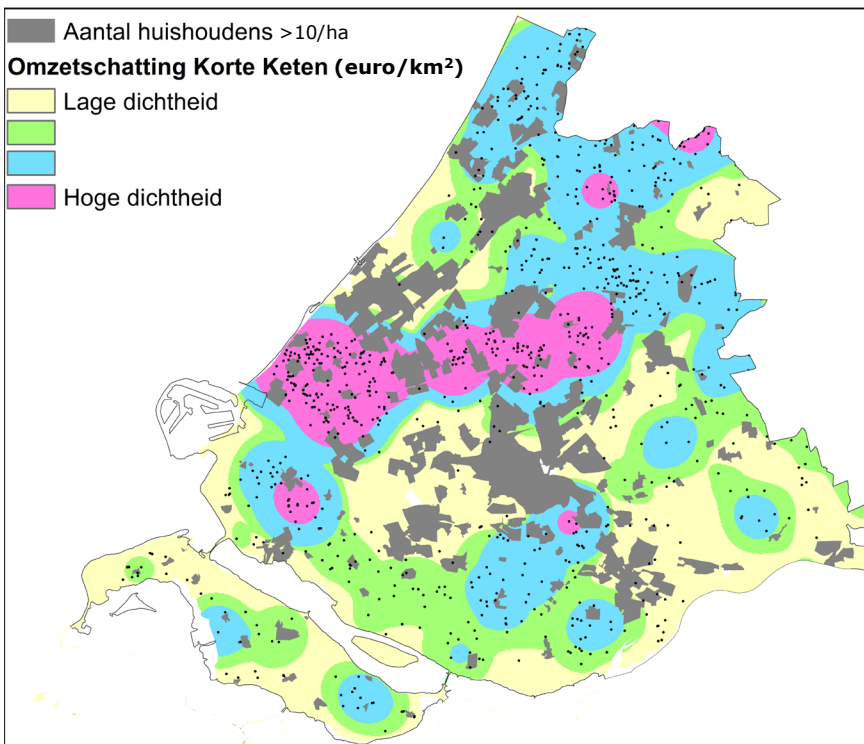
Aandeel korte keten in de bedrijfsomzet

Agrariërs die producten via een korte keten verkopen, hebben bij de opgave Landbouwtelling ingeschat hoeveel procent van hun omzet via een korte keten wordt gerealiseerd. In de glastuinbouw geeft ongeveer de helft aan dat het minder dan 10% van hun omzet betreft (figuur 2). Dit zien we, met uitzondering van blijvende teelt, terug in alle sectoren. Wat opvalt is dat in Zuid-Holland een kwart van alle bedrijven aangeeft dat de korteketenomzet meer dan de helft van de totale omzet is. Met name in de glastuinbouw, overige tuinbouw en de in Zuid-Holland minder aanwezige blijvende teelt, zien we dat terug. In de glastuinbouw betreft dit in toenemende mate grote telers die zelf rechtstreeks in contact zijn met de retail. In bedrijfstype overig tuinbouw zien we dat in zowel boomkwekerij, bollenteelt als opengrondsgroenteteelt 25 tot 30% van de bedrijfshoofden dit hoge percentage (>50%) heeft ingevuld.

Figuur 2 Indeling agrarische bedrijven (met afzet via korte ketens) naar percentage van de omzet dat via een korte keten wordt verkregen, ingedeeld naar bedrijfstype in Zuid-Holland, 2020
Bron: Landbouwtelling.

De bedrijven met afzet via de korte keten bevinden zich verspreid over heel de provincie (stippen in figuur 3). Wel zien we een sterke concentratie in de glastuinbouwcentra. Hier staan bedrijven dicht op elkaar, mede door de geringere bedrijfsoppervlakten ten opzichte van de grondgebonden bedrijven. Ook wordt in beeld gebracht waar de grootste geschatte afzetwaarde via korte ketens plaatsvindt. Met name de glastuinbouwlocaties springen eruit. De overige korte keten omzet ligt vrij verspreid over de provincie en wordt vooral bepaald door de ligging van de specifieke sectoren. Zoals bijvoorbeeld de akkerbouw in het zuidelijke deel van de provincie. Veel bedrijven bevinden zich in Zuid-Holland relatief dichtbij de stedelijke gebieden, belangrijk voor de vraag naar producten. Voor een nationaal beeld van de omzetsdichtheid zie het [nationale rapport](#).

Figuur 3 Regionale spreiding korteketenbedrijven en hun omzet in Zuid-Holland, 2020
Bron: Landbouwtelling, bewerking Wageningen Economic Research.

Op basis van in de Landbouwtelling ingevulde percentages van het aandeel korte keten omzet in de totale omzet, is een globale schatting berekend van de totale omzet van agrarische producten via korte ketens in Zuid-Holland. Dit betreft een bedrag van rond de 356 miljoen euro per jaar. Ongeveer een 80% van de omzet is afkomstig uit de glastuinbouw, waar veel (zakelijke) afzet plaatsvindt via veelal een tussenschakel tussen producent en consument. Rond de 7% is afkomstig uit de overig tuinbouw, gevolgd door de melkveehouderij (5 à 6%).

Belemmeringen en kansen voor de korte keten in Zuid-Holland

Gesprekspartners hebben huidige belemmeringen en mogelijke kansen benoemd met betrekking tot korte ketens in Zuid-Holland. Op sommige punten is aangegeven wat de rol van overheden en marktpartijen hierbij kan zijn. Alleen de belangrijkste punten uit deze sessie worden hieronder weergegeven. Eventuele aanbevelingen komen van de gesprekspartners en vragen om een aanvullende evaluatie.

Aandachtspunten voor verdere ontwikkeling korte ketens

Opvallend is dat nu eens niet logistiek wordt genoemd als het grootste knelpunt in relatie tot de korte keten (figuur 4). De samenstelling van de groep is daar wellicht een verklaring voor met relatief veel vertegenwoordigers van stadse initiatieven.

Figuur 4 Genoemde knelpunten rond korte ketens op basis van een sessie met regionale gesprekspartners in Zuid-Holland

Er wordt onder meer gesteld:

'Logistiek is een busje pakken en gaan rijden. Er zijn genoeg mensen die dat kunnen. Je moet alleen kijken hoe groot deze kostenpost is en die is vaak relatief hoog gerelateerd aan het beperkte aantal producten dat via de korte keten nog wordt afgezet. In Nederland is al een goed bestaand systeem voor de gangbare keten. Van over de hele wereld komen alle producten bij elkaar, logistiek is dit dus super goed georganiseerd, dit systeem is gewoon verschrikkelijk moeilijk te verslaan met een alternatief aanbod.'

Consument moet bewust(er) gaan kiezen

Het moet uiteindelijk bij de consument gebeuren: die moet bewust kiezen voor het korte keten product zo stellen de gesprekspartners. Het is aan de aanbieders om dit dus goed te doen en de

---

consumenten te verleiden. Beter boer burger contact is essentieel. Een mogelijke rol van de overheid is dat er wordt teruggegaan naar de basis en dat is dat gezonde voeding nodig is. Richt je op educatie. Waar komt je voeding vandaan? Verwerk dit ook in lesprogramma's voor kinderen.

Beleid kan meer worden gericht op de omslag naar gezonde voeding als basis vinden de gesprekspartners. Het rare is dat we onze gezondheid en landbouw zien als een uitkomst van een marktproces - dat moeten we omdraaien. Het objectiveren van de meervoudige waardecreatie is nog onderbelicht. Is 'We voeden de wereld' momenteel de belangrijkste prestatie-indicator in Nederland? Verleg de focus ook naar gezonde Nederlandse steden die regionaal voedsel eten, aldus de gesprekspartners.

Rijksoverheid kan zorgen voor een eerlijk speelveld waarin op meerdere doelen gestuurd wordt. True Pricing is hiervoor één van de mogelijke in te zetten methodieken. De 'duurzaamheid' van korte ketens is vaak nog onduidelijk. Als producten in supermarkten de echte prijs zouden hebben worden korteketenproducten wellicht ook interessanter qua prijs voor de consument. Overheid kan dus iets doen aan kennisoverdracht en bewustwording.

Versoepel regelgeving

Mogelijk is er, zeker in huidige tijd, qua bestemmingsplannen iets te regelen. Creëer lokale afhaalpunten ook al is er geen retail-bestemming. Wees in gemeenten niet bang voor het feit dat boerderijwinkels concurrenten worden van de supermarkten. Maak geen regels om het boerderijwinkels moeilijk te maken. Aldus de gesprekspartners.

Quotes

- Wat ik essentieel vind voor een korte keten is of je zelf invloed uitoefent op de prijs, dus dat je product géén commodity is.
- Samenwerking vraagt tijd en veel boeren hebben door de financiële druk niet het geduld om te wachten tot een korte keten wat oplevert. Of zij kunnen zich dat niet permitteren.
- Onderzoek helpt niet direct, maar beleid gericht op de omslag naar gezonde en duurzaam geproduceerde voeding wel.

Meer informatie

Drs. G.S. Venema
T +31 (0)70 335 83 23
E gabe.venema@wur.nl
www.wur.nl/economic-research

2021-067